

PREGLEDNI NAUČNI RADOVI

ODREĐENJE BANKARSKOG KAPITALA U SVJETLU BAZELSKIH STANDARDA

DETERMINATION OF BANKING CAPITAL IN THE LIGHT OF BASEL STANDARDS

dr. sc. DAMIR ZAKLAN, redovni profesor

Univerzitet "Džemal Bijedić", Ekonomski fakultet, Mostar.

***Apstrakt:** Ovaj rad obrađuje određenje kapitala komercijalnih banaka kao segment njihove regulacije, koji je u savremenim uslovima dominantno zasnovan na bazelskim standardima kapitala. Ti standardi se javljaju u tri fundamentalne, sukcesivne varijante, poznate kao: Bazel I, Bazel II i Bazel III. Njihovo navedeno usmjerenje uključuje: minimalnu stopu, osnovnu kompoziciju, sadržajne i dedukcione elemente predmetnog kapitala. Razvoj ove regulacije je doveo do povećanja obaveznih najmanjih stope kapitala banaka prema njihovoj ukupnoj izloženosti riziku i učešća najefektivnijih komponenti tog kapitala, te pooštavanja obuhvata njegovih sadržajnih i dedukcionih elemenata. Takav razvoj je predstavljao reakciju na manifestovanu prirodu, odnosno rizike bankarske djelatnosti. Bazel I je tako potaknut potkapitaliziranošću banaka involviranih u svjetsku dužničku krizu zahtijevao od njih veće holdinge kapitala. Bazel II nastao u zenitu ere deregulacije banaka je tendirao olakšavanju njihove konkurentske pozicije ublažavanjem kapitalnih zahtijeva, da bi ih pod utjecajem globalne hipotekarne krize osnažio. Bazel III kao stub ere reregulacije bankarstva djeluje na istoj liniji potencirajući sektorski aspekt rizika banaka.*

***Ključne riječi:** komercijalno bankarstvo, bankarski kapital, bankarska regulacija, bazelski standardi kapitala, Bazel I, Bazel II, Bazel III.*

***Abstract:** This paper deals with the determination of capital of commercial banks as a segment of their regulation dominantly based on Basel capital standards in contemporary conditions. Those standards occur in three fundamental, successive variants, known as: Basel I, Basel II and Basel III. Their mentioned orientation includes: minimum ratio, basic composition, content elements and deductions of given capital. The development of this regulation has led to an*

increase of both minimum required capital ratio of banks relative to their total risk exposure and the participation of the most effective components of that capital as well as the tightening of its content elements and deductions. Such development has represented a reaction on manifested nature, that is risks of banking activity. So, Basel I triggered by the subcapitalization of banks involved in world debt crisis has demanded from them greater capital holdings. Basel II emerged in the zenith of era of deregulation of banks has tended to ease their competitive position by mitigating capital requirements, but strengthened them under the influence of global mortgage crisis. Basel III as the backbone of banking reregulation era acts on the same line, stressing the sectoral aspect of banking risks.

Key words: *commercial banking, banking capital, banking regulation, Basel capital standards, Basel I, Basel II, Basel III.*

Uvod

Regulacija kapitala komercijalnih banaka datira od nastanka njihove regulacije uopće, koju je inače inicirala velika svjetska ekonomska kriza. Bazelski standardi (tog) kapitala kao primarni međunarodni bankarski standardi daju njegovoj regulaciji internacionalni nasuprot prethodnom - nacionalnom karakter, implicirajući njenu relevanciju ne samo sa domaćeg, već i globalnog aspekta. Tu važnost potencira, tangirajući posebno najnoviji bazični od ovih standarda recentna globalna finansijska kriza, revidirajući shvatanje uloge finansijskih faktora u odvijanju makroekonomskog procesa kao potencijalno dugotrajnije i više destabilizirajuće versus do tada standardno poimanoj, pri čemu unutar nje bitan udio imaju poslovne banke i njihov kapital. Takav koncept aktueliziraju tekuća kretanja svjetske ekonomije, koja, premda povoljna sa aspekta njenih osnovnih performansi - visok realni privredni rast, te niska inflacija i nezaposlenost, odlikuju u finansijskom sektoru (ove ekonomije) prekomjerni rast privatnog duga, mase bankarskih kredita i cijena (finansijskih) aktiva blizak profilu dinamike tih, kritičnih finansijskih veličina prije navedene krize. Doduše, reforma bankarskog sektora je normativno u cijelosti, no stvarno samo parcijalno dovršena, što znači da je on u povoljnijoj poziciji nego prije pomenute krize, ali ne i potpuno antikrizno kapacitiran.

Određenje kapitala banaka je (samo) segment njegove ukupne regulacije, koja još utvrđuje metodologiju procjene izloženosti tih institucija riziku. Ono, uključujući svoju kvantitativnu i kvalitativnu komponentu je bitno zbog

ekonomske moći bankarskog kapitala. Tu moć može da opstruira nepreciznost njegove regulatorne determinacije, posebno u sadržajnom smislu generirajući tako realnu potkapitalizaciju banaka, što opravdava posebno razmatranje njihovog kapitala sa predmetnog aspekta.

Polazeći od naznačene osnove, ovaj rad se bavi determinacijom bankarskog kapitala u pogledu njene relevantne - bazelske regulacije. On tako nakon općeg okvira regulacije tog usmjerenja prezentira i istovremeno komparira varijante takve regulacije sadržane u ključnim bazelskim standardima kapitala, da bi potom elaborirao njenu ekonomsku osnovu.

Opći okvir

Određenje kapitala komercijalnih banaka (u daljem tekstu, samo: banaka) kao dio *ukupne regulacije* tog kapitala i *stabilnosti* bankarskog sektora je **u savremenim uslovima težišno i prevalentno zasnovano na** odgovarajućim standardima **Bazelskog odbora za bankarsku superviziju** ("Basel Committee on Banking Supervision - BCBS") **pri Banci za međunarodne obračune** ("Bank for International Settlements - BIS"), uobičajeno nazvanim **bazelskim standardima** kapitala. Od vremena svog nastanka, ti standardi su permanentno usavršavani, manifestujući se u **tri osnovne, sukcesivne varijante** (koje su trpile česte izmjene i dopune): **Bazel I, Bazel II i Bazel III**¹. Premda je *Bazel I* izvorno bio namijenjen samo internacionalno aktivnim bankama, fundamentalni operativni učinak tog i potonjih bazelskih standarda, izražen *masivnijim* kapitalnim holdinzima ovih banaka, sa implikacijom njihovog *stabilnijeg* poslovanja proširio je usmjerenje promatranih *standarda* na ostale, odnosno *sve* banke². Manja skupina zemalja je prihvatila punu implementaciju Bazela III,³ dok većina njih primjenjuje pojedinačno ili kombinovano prethodne ili pak sa njima (jednim od njih ili oba takva) taj, najnoviji bazelski standard⁴.

1 Treba napomenuti da Bazel III pored kapitala banaka kao svoje dominantne preokupacije reguliše i pojedine druge aspekte njihove djelatnosti.

2 Posebno je tome doprinjeo cilj BCBS da svoje kapitalne standarde uskladi sa analognim Evropske unije (EU), koji su inače namijenjeni svim bankama, odnosno kreditnim institucijama unutar te grupacije zemalja. O tom cilju BCBS vidjeti u: BIS - BCBS, International convergence of capital measurement and capital standards (updated to April 1998), Basel, 1998, str. 2.

3 To su inače zemlje-članice BCBS, kojih je trenutno 27 (s tim da u njegovo formalno članstvo još ulazi i EU (kao grupacija zemalja)). Vidjeti: <https://www.bis.org/bcbs/membership.htm> (25.02.2019. g.).

4 Vidjeti online - https://en.wikipedia.org/wiki/Basel_I i; https://en.wikipedia.org/wiki/Basel_II (za obe navedene Internet stranice, na dan: 25.02.2019. g.)

Basel I je nastao 1988. g., odnoseći se isključivo na *kreditni* rizik banaka, pri čemu je u tom dijelu doživio nekoliko promjena.⁵ *Tržišni* rizik tih ustanova je obuhvatio 1996. g.⁶, mijenjajući njegov tretman do usvajanja Bazela II samo jednom⁷.

Basel II je uključujući uz *kreditni* i *operativni* bankarski rizik kreiran 2004. g., što predstavlja njegovu *izvornu* verziju, dok se šira, tzv. *opsežna* verzija ovog standarda, koja je involvirala njegovu modifikaciju u vidu preuzetih nepromijenjenih elemenata Bazela I, čime i obuhvata *tržišnog* rizika banaka, te odgovarajuće naknadne izmjene tretmana tog i kreditnog rizika pojavila u 2006. g.⁸ Primjena Bazela II (u razvijenim zemljama) je uslijedila od početka 2007. g., sredinom koje je nastupila globalna *hipotekarna* kriza (u daljem tekstu, samo: kriza), dovodeći do toga da ovaj standard pretrpi (još) dvije varijacije, jednu nominalno generalnog opsega, mada stvarno posvećenu samo *kreditnom* riziku bankarske *sekjuritizacijske* djelatnosti⁹, a drugu jasno fokusiranu na *tržišni* rizik *ukupne* aktivnosti banaka¹⁰.

Basel III je uobličen 2010. g., i to u svojoj *polaznoj* verziji, koja je vrlo brzo nakon jedne manje preinake data u revidiranom formatu¹¹, s tim da je u tom međuperiodu došlo do još jedne modifikacije promatranog standarda, inače posvećene poboljšanju (određenja) *kompozicije* regulatornog *kapitala* banaka¹². Naznačeni format Bazela III je inkorporirao *kreditni* i *tržišni* rizik bankarske djelatnosti. Prvopomenuti od tih rizika je poslije parcijalno tretiran odgovarajućim rješenjima, da bi naposljetku, 2017. g bio obuhvaćen *konačnom* verzijom tretmana tog rizika, no uz *izdvajanje* specifičnih, uglavnom *hiperrizičnih* poslova¹³. U tu verziju, takođe nije ušao ni *drugonavedeni* rizik, jer su ga involvirala njemu *posebno* namijenjena *novonastala* dokumenta Bazela III.¹⁴ No, u nju je uključen

5 Inicijalna verzija Bazela I je uz te promjene data kroz: BIS - BCBS, International convergence of capital measurement and capital standards (updated to April 1998), op. cit., str. 1-25. Tu, integralnu verziju slijedila je još jedna (njena) preinaka, i to u pogledu određenja bankarskog kapitala, u vidu: BIS - BCBS, Instruments eligible to inclusion in Tier 1 capital, Press release 27.10.1998, Basel.

6 Ključni dokument tog obuhvata je: BIS - BCBS, Amendment to the capital accord to incorporate market risks, 1996, Basel, str. 1-54.

7 Vidjeti: BIS - BCBS, Modifications to the market risk amendment, 1997, Basel, str. 1-3.

8 Vidjeti: BIS - BCBS, Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework - Comprehensive Version, Basel, 2006, str. 1-203.

9 Vidjeti: BIS - BCBS, Enhancements to the Basel II framework, Basel, 2009, str. 1-8.

10 Vidjeti: BIS - BCBS, Revisions to the Basel II market risk framework - updated as of 31 December 2010, 2011, str. 1-34.

11 Vidjeti: BIS - BCBS, A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, Basel, 2011, str. 1-69.

12 Vidjeti: BIS - BCBS, Final elements of the reforms to raise the quality of regulatory capital issued by the Basel Committee, Basel, 2011, str. 1-4.

13 Vidjeti: BIS - BCBS, Basel III: Finalising post-crisis reforms, Basel, 2017, str. 1-139.

14 Njihovu okosnicu čini: BIS - BCBS, Minimum capital requirements for market risk, 2019, str. 1-130, Basel.

*operativni rizik bankarske djelatnosti. Uz sve to, razmatrani standard je posebnim aktom dao dodatni doprinos definisanju regulatornog kapitala banaka.*¹⁵

Bazel I

Bitna odrednica i ujedno ključna vrijednost Bazela I je u tome što je ustanovio obavezu banaka da drže minimalno 4% osnovnog - tzv. sloj 1 kapitala, a 8% tog zajedno sa dodatnim - tzv. slojem 2 kapitala ili ukupnog kapitala u odnosu na sumarnu veličinu kreditnim rizikom ponderisanih njihovih aktive isključujući bilansni holding trgovačkih instrumenata¹⁶ i ukupne vrijednosti vanbilansnih poslova¹⁷ agregiranu sa ukupnom veličinom izloženosti promatranih institucija tržišnom riziku¹⁸, pri čemu dodatni bankarski kapital može biti uključen u ukupni najviše do nivoa od date banke formiranog osnovnog kapitala.¹⁹ U pokriću tržišnog rizika, banke mogu uz dopuštenje regulatora zemlje u kojoj su domicilirane koristiti i treću komponentu - tzv. sloj 3 kapitala, koji supstituira sloj 2, i to (maksimalno) do 250% iznosa sloja 1 njihovog kapitala namijenjenog apsorpciji tog rizika.²⁰

Po ovom standardu, osnovni kapital banke se sastoji od²¹: običnih dionica, mulativnih permanentnih povlaštenih²² dionica,²³ dioničkog viška, neraspoređenog

15 Vidjeti: BIS - BCBS, TLAC holdings standard, Basel, 2016, str. 1-10, u vezi sa: Financial Stability Board (FSB), Principles on Loss-absorbing and Recapitalisation Capacity of G-SIBs in Resolution, Total Loss-absorbing Capacity (TLAC), Basel, 2015, str. 1-22.

16 To su kamatne i dioničke aktive sadržane u trgovačkoj knjizi banke, te (one) devizne i robne, ukupno prisutne u bankarskom poslovanju.

17 Vidjeti: BIS - BCBS, International convergence of capital measurement and capital standards (updated to April 1998), op. cit, str. 13.

18 Vidjeti: BIS - BCBS, Amendment to the capital accord to incorporate market risks, op. cit., str. 8.

19 O (navedenim) stopama bankarskog kapitala po Bazelu I vidjeti u: BIS - BCBS, International convergence of capital measurement and capital standards (updated to April 1998), op. cit., str. 13.

20 Vidjeti: BIS - BCBS, Amendment to the capital accord to incorporate market risks, op. cit., str. 7-8.

21 O kompoziciji bankarskog osnovnog i dodatnog kapitala po datom standardu vidjeti u: BIS - BCBS, International convergence of capital measurement and capital standards (updated to April 1998), str. 3-7 i 14-16. i; Instruments eligible to inclusion in Tier 1 capital, Press release 27.10.1998, op. cit.

22 Predmetni standard dopušta da takve dionice budu indirektno nepermanentne u vidu inovativnih dionica te vrste, i to onih opozivih poslije minimalno pet, uz odobrenje domaćeg regulatora i sa obezbijeđenim najmanje 10 godina od izdanja povećanjem ("step-up") inicijalne stope svog fiksnog prinosa u umjerenom obimu (alternativno do: 1 procentnog poena umanjenog za inicijalni spread svopa izraženog razmjenom (kontinuirano) fiksne i mijenjajuće (fiksne) stope prinosa datih dionica ili 1/2 inicijalnog kreditnog spreada ovih dionica redukovane za pomenuti svop spread), prisutnim do kraja životnog vijeka predmetnih dionica, isključujući tako bilo kakvo drugo povećanje njihovog prinosa, pri čemu ukupna vrijednost tih dionica ne može zahvatiti više od 15% sloja 1 kapitala.

23 Obe navedene kategorije dionica moraju po razmatranom standardu biti emitovane od odnosne banke i

profita i *eksplicitnih* kapitalnih rezervi²⁴, a njen **dodatni** od: *ostalih povlaštenih* dionica, *hibridnih* instrumenata tržišta kapitala, kapitalnih obveznica u vidu *rentnih*²⁵ i *efekata izvorne ročnosti preko pet godina*²⁶, te *implicitnih* kapitalnih rezervi²⁷. **Sloj 3** kapitala tvore kapitalne obveznice tipa *efekata izvorne ročnosti* od *minimalno dvije godine*.²⁸ Od datog *osnovnog* kapitala banke mora se odbiti njena *reputaciona* vrijednost (“goodwill”), a od *dodatnog*, odnosno ukupnog bankarskog kapitala iznos *kapitalnih* investicija banke u druge banke.

Bazel II

Bazel II suštinski zadržava obavezu banaka ustanovljenu Bazelom I, **da drže minimalno 4% osnovnog** - tzv. *sloj 1* kapitala, **a 8%** tog zajedno sa *dodatnim* - tzv. *slojem 2* kapitala ili **ukupnog kapitala u odnosu na njihovu sumarnu** (*bilansnu* i *vanbilansnu*) **izloženost riziku**, pri čemu **kao svoj doprinos** u ovom pogledu **uključuje u relevantne rizike** ne samo *kreditni* i *tržišni* (što je svojstveno Bazelu I), već (kako je pomenuto) **i operativni** (bankarski) rizik.²⁹ Bazel II skoro u cijelosti preuzima Bazelom I dato *sadržajno* određenje bankarskog *kapitala*, odnosno uz *minorne* razlike,³⁰ izražene tretmanom: i) *implicitnih* kapitalnih rezervi, pripadajućih *sloju 2* kapitala banaka koje koriste u Bazelu I nače *nepprisutan*, ali u Bazelu II egzistirajući metod *internih modela* u mjerenju njihovog *kreditnog* rizika, u ovom slučaju varijantu tog metoda

naplaćene od nje u punom (nominalnom) iznosu.

24 Zadnje tri navedene komponente osnovnog kapitala se Bazelom I inicijalno nominiraju na jedinstven način, kao objavljene rezerve (“disclosed reserves”), pri čemu se ujedno naznačava da proizlaze iz postporeskog profita ili drugih (finansijskih) viškova banke.

25 Rentne obveznice, (te, prethodno pomenuti) hibridni instrumenti i ostale povlaštene dionice, i to kumulativne i one duže ročnosti moraju biti: uplaćeni u punom (nominalnom) iznosu, nekolateralizovani, iskupljivi ili ukoliko imaju rok dospjeća prije tog roka samo uz dozvolu nacionalnog regulatora, raspoloživi za pokriće gubitaka banke bez zaustavljanja njene aktivnosti i sa mogućnošću odgode isplate prinosa tih instrumenata.

26 Takvi efekti uz povlaštene dionice kraće ročnosti mogu činiti legitimni dio kapitala banke samo do nivoa od 50% osnovne komponente tog kapitala.

27 Navedene rezerve obuhvataju: latentne (prošle kroz bilans uspjeha banke), revalorizacijske (zasnovane na revalorizaciji bankarskih prostorija koja je regulatorno dopuštena i višoj tržišnoj od knjigovodstvene cijene (od čega se priznaje samo 45% te razlike cijena) bankarskog holdinga vrijednosnih papira, prvenstveno dionica) i opće rezerve za bankarske gubitke (posebno na zajmovima, i to nevezane za registrovane gubitke, te samo do nivoa od 1,25% kreditnim rizikom ponderisane aktive banke).

28 One moraju biti: uplaćene u punom iznosu, nekolateralizovane, iskupljive prije roka dospjeća samo uz saglasnost domaćeg regulatora i bez mogućnosti isplate prinosa i glavnice ukoliko se tim putem obara bankarski kapital ispod predmetnim standardom zahtijevanog minimalnog nivoa. Vidjeti: BIS - BCBS, Amendment to the capital accord to incorporate market risks, op. cit., str. 7-8.

29 Vidjeti: BIS - BCBS, Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework - Comprehensive Version, op. cit., str. 12.

30 O sadržaju bankarskog kapitala po Bazelu II vidjeti u: Op. cit., str. 1-18, 86-88, 125 i 243-247.

baziranu na *internim rejtingima*, skraćeno okarakterisanu kao (“The Internal Ratings-Based Approach”) *IRB* pristup, te; ii) *odbitaka* od bankarskog kapitala, nedopuštenih da uđu u *regulatorni* takav kapital. Po predmetnom standardu, komponenta navedenih rezervi u vidu *općih* rezervi za (neregistrovane) gubitke relevantnih *banaka* (na zajmovima) *ne* ulazi *samostalno* u *date* (krovne) rezerve, čime i *sloj 2 kapitala*, *ni* u svom *punom iznosu* (što je svojstveno Bazelu I), već (zajedno) sa svim *ostalim - posebnim* rezervama, (odnosno, *sumarno*) u vidu tzv. *legitimnih* bankarskih rezervi, te *umanjena* za *očekivani* gubitak predmetnih banaka (“expected loss - EL”), isključujući u ovom izračunu *rezerve* i *gubitak* zasnovane na bankarskoj izloženosti *sekjuritizaciji* i držanju *dionica*, u *potonjem* slučaju samo onih banaka koje koriste *PD/LGD* pristup procjene *kreditnog* rizika tih instrumenata³¹, pri čemu jedino ukoliko je naznačena razlika *pozitivna*, a *najviše* do 0,6% bankarske *kreditnim* rizikom ponderisane aktive, dok ako je (razlika) *negativna*, s posljedicom *redukcije* za po 1/2 svog iznosa *slojeva 1 i 2* kapitala odnosnih banaka.

U pogledu pomenutih zahtijevanih *odbitaka* od *regulatornog* bankarskog kapitala, Bazel II *širi* njihov obim i *mijenja* kompoziciju pojedinih takvih *odbitaka* u odnosu na Bazel I. Tako, pored *kapitalnih investicija* banaka u *druge banke* (kojima operiše i Bazel I) u ovakve investicije uključuje i one u *nebankarske* finansijske kompanije, te *nefinansijske* firme, u *potonjem* slučaju u obimu kojim u takvu *pojedinačnu* i *sve* takve *prekoračuju* 15% i 60%, respektivno kapitala odnosno banke(-investitora), pri čemu odbici od datog bankarskog kapitala zasnovani na ukupnim *navedenim* ulaganjima *ne* zahvataju *samo* njegov *sloj 2* (što (za međubankarska ulaganja kapitala) propisuje Bazel I), već 1/2 svog iznosa *slojeve 1 i 2* promatranog *kapitala*.³² Bazel II je u legitimne *odbitke* od *regulatornog* kapitala banaka uvrstio i one (potpuno *neprisutne* u Bazelu I) po osnovu bankarskog angažovanja u domenu *sekjuritizacije*, izražene (kapitalnim) *dobitkom* od prodaje *sekjuritizacijskih* aktiva i pojedinim - *hiperrizičnim sekjuritizacijskim* transakcijama, te *očekivani* bankarski gubitak od portfelja *dionica* podložnih (pominjanom) *PD/LGD* pristupu utvrđivanja njihovog *kreditnog* rizika, od kojih *prvonavedena* kategorija redukuje *sloj 1*, a *druge* dvije 1/2 svog iznosa *slojeve 1 i 2* datog *kapitala*, pri čemu ona *sekjuritizacije*, *umanjena* za *posebne* rezerve banaka namijenjene njihovim poslovima te vrste, ako su takve rezerve formirane.

31 Radi se o varijanti IRB pristupa koja operiše njemu svojstvenim parametrima rizika: PD (“probability of default”) i LGD (“loss given default”), odnosno vjerovatnoćom bankrota partnera banke u njenoj transakciji sa sadržanim kreditnim rizikom i stepenom gubitka pri bankrotu datog bankarskog komitenta, respektivno.

32 Pomenute investicije generiraju predmetni impakt na regulatorni kapital banke-investitora samo svojom vrijednošću umanjenom za “goodwill” poslovnih organizacija primalaca-kapitala, dok se za takav “goodwill” još snižava i sloj 1 datog kapitala.

Bazel III

Fundamentalnu vrijednost Bazela III predstavlja **povećanje kvantiteta i bazičnog kvaliteta obaveznog bankarskog kapitala**, konkretno: 1) povišenje *minimalne stope* tog kapitala i; 2) njegovo težišno *zasnivanje* na *efektivnijim osnovnim komponentama - sloju 1* i prvenstveno, (unutar tog sloja) *običnim dionicama*.³³ U prvonaznačenom pogledu, predmetni standard **zadržava** postojeću (po Bazelu I i; II utvrđenu) **najmanju stopu** zahtijevanog ukupnog *kapitala banaka* prema njihovoj sumarnoj (*bilansnoj* i *vanbilansnoj*) izloženosti riziku **od 8% kao permanentnu obavezu** promatranih institucija, ali **joj pridodaje dva** elementa, zasnovana na *novouspostavljenim zaštitnim holdinzima* kapitala: A) *antikriznom* (“capital conservation buffer - CCB”) i; B) *anticikličnom* (“counter-cyclical capital buffer - CCCB”). **CCB** banke moraju izdvojiti i držati u normalnim, odnosno *nekriznim* uslovima svog funkcioniranja, i to na nivou od 2,5% pomenute *izloženosti*, sa svrhom upotrebe pri *kriznim* uslovima poslovanja.³⁴ **CCCB** nije *obligatoran*, odnosno njegovo konstituisanje ovisi o diskrecionoj volji nacionalnog bankarskog regulatora, no maksimizirano na 2,5% istovjetne izloženosti svojstvene *uzlaznoj* fazi makroekonomskog ciklusa,³⁵ radi upotrebe pri *krizi bankarskog* sektora i ukupne privrede odnosno zemlje.³⁶ U *drugonavedenom* pogledu, razmatrani standard: a) **povećava** najnižu prihvatljivu *stopu sloja 1* kapitala banaka (sa 4%, svojstvenu *prethodnim* analognim standardima) **na 6%**, odnosno uz *CCB* i *CCCB*: 8,5% i 8,5-11%, respektivno; b) **ustanovljava** primjerenu ovom sloju **zasebnu** minimalnu stopu neophodnog bankarskog kapitala **u vidu običnih dionica** (“common equity tier 1 - CET1”) **od 4,5%**, odnosno uz *CCB* i *CCCB*: 7% i 7-10,5%, respektivno, **te**; c) **ukida sloj 3** kapitala banaka (kao najmanje kvalitetan).

U domenu *elementarnog* sadržaja (*bazičnih* komponenti) bankarskog kapitala, Bazel III³⁷ *jasno* razgraničavajući *sloj 1* kapitala na **CET1** (prethodno pomenut) i *rezidualni* dio tog sloja (“additional tier 1 - AT1”), *uvrštava* u dati dio pojedine *instrumente* pripadajuće po *ranijim* pandanskim standardima *sloju*

33 O obimu i osnovnoj kompoziciji bankarskog kapitala po Bazelu III vidjeti šire u: BIS - BCBS, A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, op. cit., str. 2-3, 5-7, 12, 54-60 i 64.

34 U cilju optimalnog naprežanja banaka radi dosezanja datog holdinga kapitala, promatrani standard propisuje minimalne stope usmjeravanja njihove zarade u ovaj holding, koje su utoliko više što je njegova tekuća stopa niža.

35 Od relevantnog regulatora se očekuje da konkretnu stopu (0-2,5%) ovog holdinga kapitala utvrdi na osnovu procjene potencijalnog impakta ukupne domaće kreditne ekspanzije (kao pratioca ili faktora ubrzanja (realnog) privrednog rasta odnosno zemlje) na krizu nacionalnog bankarskog sistema i privrede u cjelini.

36 Identično fusnoti koja neposredno prethodi potonjoj.

37 O sadržajnim elementima bankarskog kapitala po Bazelu III vidjeti šire u: BIS - BCBS, Final elements of the reforms to raise the quality of regulatory capital issued by the Basel Committee, op. cit., str. 1-4; A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, op. cit., str. 13-27 i 65-68, te; TLAC holdings standard, op. cit., str. 1-10, kao i; FSB, op. cit., str. 1-22.

2 (kapitala), *zaoštravajući* ujedno u odnosu na te standarde *uslove* uvrštavanja ovih instrumenata u relevantni dio. Po predmetnom standardu, *CET1* apsorbuje sve instrumente *prethodno* (po komparativnim standardima) uključene u *sloj 1* izuzev *permanentnih nekumulativnih povlaštenih* dionica. **AT1** involvira te dionice, ali i obveznice tipa *rentnih i konvertibilnih, immanentne* po *prethodnim istovrsnim* standardima *sloju 2*, pri čemu sve obuhvaćene instrumente (dionice i obveznice) *restriktivnijih* obilježja u odnosu na pomenute standarde.³⁸ U *sloj 2* ulaze preostali instrumenti inherentni po uporedivim *standardima* tom sloju, no takođe uže specificirani nego po ovim standardima, osim u slučaju *implicitnih* kapitalnih *rezervi*, čije se određenje tako perpetuira, i to kod banaka koje koriste *IRB* pristup.³⁹

Slijedeći duh *prethodnog analognog* standarda, koji je *pridodao* nove i *prekomponirao pojedine zatečene* odbitke od *regulatornog* bankarskog kapitala, Bazel III je uz takav impakt, još *isključio* dio prisutnih odbitaka, ne ostavljajući pri tome *nijedan* od zadržanih *neizmijenjenim*. Ove varijacije, ne samo u domenu modifikacije predmetnih odbitaka, generalno *najviše* zahvataju bankarske *kapitalne investicije*, čiji se redukcioni format mijenja: i) *uvećanjem* (nesvojstvenih Bazelu I i; II) ovakvim ulaganjima u instrumente *sopstvenog* izdanja promatrane banke, te onog *globalno sistemski važnih* banaka (“global systemically important banks - G-SIBs”), *generalno nepripadajuće regulatornom* bankarskom kapitalu, *već* takvom *G-SIBs*, nazvanom *ukupni kapacitet apsorpcije gubitaka* (“total loss-absorbing capacity - TLAC”) - tzv. *ostale TLAC dugovne* instrumente⁴⁰, kao i *unakrsnim kapitalnim ulaganjima* date banke i drugih finansijskih ustanova; ii) *umanjenjem* istovrsnih investicija u *nefinansijske* firme (obuhvaćenih Bazelom II) i; iii) *restrukturiranjem* kroz (neinherentno ranijim pandanskim standardima) eksplicitno razgraničenje kapitalnih ulaganja, dopunjujući ih *pomenutim TLAC* instrumentima, u *finansijske* organizacije na *nesignifikantna i signifikantna*, od kojih *prvopomenuta* zahvataju do, a *drugonavedena* preko 10% *dioničarskog* kapitala (organizacije-)primaoca. *Kapitalne* investicije banke u instrumente

38 Ta obilježja generalno obuhvataju: a) nesenzitivnost prinosa instrumenta na promjene kreditnog rejtinga (banke-)izdavaoca i; b) iskupljivost instrumenta na inicijativu izdavaoca poslije minimalno 5 godina od izdanja, zamjenom instrumenta onim kapitalnim najmanje istog boniteta, pri tekućoj kapitalnoj poziciji date banke bitno iznad propisanog minimuma i bez “step-up” poticaja iskupljivosti. U slučaju dugovnih instrumenata, ona još uključuju isplatu prinosa i pri bankrotu (banke-)izdavaoca glavnice tih instrumenata potpuno ovisnu o diskrecionoj volji banke.

39 Specifična restriktivna obilježja predmetnih instrumenata u vidu vrijednosnih papira su identična onima generalnog domena u prethodnoj fusnoti uz odsustvo prava holdera na akceleraciju naplate prinosa i glavnice instrumenta, premda je dopuštena minimalna originalna ročnost ovih instrumenata od 5 godina blaža od takve preko pet godina, immanentne ranijim istovjetnim standardima. Uz to, legitimne implicitne kapitalne rezerve banaka koje koriste standardizirani pristup utvrđivanju kreditnog rizika su redukovane za latentne i revalorizacijske rezerve, inače primjerene naznačenim standardima.

40 To su kapitalne obveznice: uplaćene u punom iznosu, nekolateralizovane, raspoložive u punom kapacitetu za pokriće gubitaka banke, subordinirane ostalim bankarskim obavezama izuzev onih iz generalnog sastava bankarskog regulatornog kapitala, minimalnog rezidualnog roka od jedne godine i neiskupljive od holdera prije dospijeća.

njenog izdanja i *navedene* unakrsne povlače odbitak od one *osnovne komponente regulatornog* bankarskog kapitala kojoj pripadaju. Ukupna pomenuta *nesignifikatna kapitalna* ulaganja banke preko 10% njenog CET1 ne računajući *ostale TLAC dugovne* obaveze ukoliko su do 5% datog CET1 impliciraju *odbitak* od relevantnih *sastojaka* promatranog kapitala (CET1, AT1 i sloj 2) *upravo* proporcionalno *učešću istovrsnih* kapitalnih instrumenata u njihovom ukupnom *holdingu* kod odnosne banke. *Analogne signifikantne* investicije se odbijaju od predmetnog kapitala⁴¹, i to (slično *nesignifikantnim*) njegovih (naznačenih) bitnih komponenti *istog* tipa. Odbici po osnovu *ostalih TLAC dugovnih instrumenata* tangiraju *sloj 2* datog kapitala.

Uz bankarska *kapitalna* ulaganja, razmatrani standard modificira (zatečene) predmetne odbitke po osnovu: i) “goodwill”, u smislu njenog *dopunjavanja ostalom* imaterijalnom aktivom banke, te; ii) bankarskih *ukupne* imaterijalne aktive i (kapitalnog) *dobitka* od prodaje *sekjuritizacijskih* aktiva, kao i kod banaka koje primjenjuju *IRB* pristup *odgovarajućeg* iznosa njihovih nižih legitimnih *rezervi* od *očekivanog* gubitka, kroz impakt *svake* od te *tri* veličine *samo* na bankarski *CET1*⁴² (umjesto “goodwill” i *drugonavedene* pod ii) veličine na (ukupni) *sloj 1*, a *trećepomenute* pod ii) za po *1/2* njenog iznosa na *slojeve 1* i *2* kapitala banke, što karakterizira Bazel II).

Pored promjene prisutnih, Bazel III generira potpuno *nove* odbitke od *regulatornog* bankarskog kapitala (neprisutne u uporedivim standardima), kao što su: 1) odgođeni *poreski* dobitci (eventualno *prebijeni* odgođenim poreskim *obavezama*)⁴³; 2) privremeni *neto-dobici* od *hedžing* instrumenata; 3) *neto-nerealizovani* dobitci od promjene *sopstvenog kreditnog rejtinga* banke i; 4) obaveze i aktiva *penzionih fondova* sa *determinisanom penzijom*, iskazanih u bankarskom bilansu. *Svi takvi* odbici tangiraju *CET1* odnosne banke. Razmatrani standard uz involviranje novih, *isključuje dio* zatečenih *odbitaka* od *regulatornog* bankarskog kapitala (kako je već pomenuto), kao što su oni na bazi pojedinih *hiperrizičnih sekjuritizacijskih* transakcija banke.⁴⁴

41 Jedinu iznimku čine ulaganja u obične dionice do 10% CET1 odnosne banke, s tim da sa bankarskim pravom servisiranja hipotekarnih zajmova (“mortgage servicing rights - MSRs”) i odgođenim poreskim dobitcima (“deferred tax assets - DTAs”) privremenog karaktera, od kojih svaka od te dvije (potonje) veličine doseže najviše 10% datog CET1, ne obuhvataju (njih sve tri) zajedno preko 15% tog CET1.

42 Izuzetak u sklopu (ostale) imaterijalne aktive čini MSRs na način određen prethodnom fusnotom.

43 Ukoliko su DTAs privremenog karaktera, njihov pravac utjecaja je dat fusnotom koja neposredno prethodi potonjoj.

44 No, važno je pomenuti da anuliranje kapitalnih odbitaka po osnovu navedenih poslova, uključujući i pomenute (bankarske) kapitalne investicije u nefinansijske firme ne mijenja obim pokrića rizika ovih poslova, pošto Bazalom III (novo)ustanovljeni riziko-ponderi za te transakcije na nivou od 1.250% zahtijevaju minimalno kapitalno izdvajanje identično onom određenom u okviru Bazela II kapitalnim odbitkom jednakim vrijednosti predmetnih transakcija.

EKONOMSKI “BACKGROUND” - KRITIČKA VALORIZACIJA

Određenje bankarskog kapitala kao *dio ukupne* (bazelske) **regulacije** tog kapitala fundamentalno **proizlazi iz** ključnih razloga regulacijskog tretmana bankarske **djelatnosti** uopće, oličenih u njenoj **signifikantnosti i vulnerabilnosti**, **te osnovne kompozicije** ove regulacije, u sklopu koje ona (determinacije) kapitala **banaka** pripada **preventivnoj zaštiti** promatranih institucija. *Takvo* (regulacijsko) pozicioniranje bankarskog **kapitala** izvire iz njegovog generalnog *poslovnog* značenja (kao) *krajnjeg* uporišta *održanja* firme (prije (njene) eventualne upotrebe vanrednih regulatornih instrumenata), kojeg u slučaju *banaka* dodatno potkopava *izrazita* neefikasnost *tržišnih* mehanizama u obezbjeđenju njegovog adekvatnog *formata*⁴⁵.

Vitalna važnost regulacije (*određenja*) bankarskog **kapitala** je bila prepoznata na *nacionalnom* nivou pri samom *iniciranju* bankarske regulacije, a na *internacionalnom* tek pokretanjem *bazelskih* standarda kapitala. *Bazel I* je potaknut **svjetskom dužničkom krizom** u 80-tim godinama prošlog vijeka, obilježenom nesposobnošću nekoliko *ekonomski najznačajnijih latinoameričkih* država da servisiraju svoj *inostrani* dug, čiji su povjerioci bile **međunarodno aktivne banke** **nastojao da ojača kapitalnu poziciju** tih banaka, **s obzirom da je njena slabost usporavala prevladavanje** ove krize, inače *širih* uzroka od kreditne *politike* i *prakse* datih bankarskih ustanova. Premda inaugurisan u **eri deregulacije bankarstva**,⁴⁶ ovaj standard **suštinski ne proturječi** toj eri, primarno usmjerenoj jačanju konkurencije banaka, pri čemu temeljem ovih standarda, onih *internacionalno aktivnih*, i to na *fair* (u smislu *jedinstvenih* pravila igre za te banke na (globalnom) tržišnom prostoru) i *prudentnoj* (u vidu *redukcije* njihovog potencijalnog *destabilizirajućeg* efekta na svjetski finansijsko-ekonomski sistem) osnovi, rezultirajući većoj *sigurnosti* i ukupnoj *performansnosti* međunarodnog finansijsko-ekonomskog sistema.

Bazel II je nastao na *vrhuncu* deregulacije bankarstva s **neposrednim** (*inicijalnim*) **ciljem olakšavanja** njome **zaoštrene kompetitivne pozicije banaka** u smislu jačanja njihovog *profitnog* potencijala, bez ugrožavanja sigurnosti, kontribuirajući tako postojećem modelu poslovanja tih institucija, koji je davao primat profitabilnosti vs. riziku. Dati, *operativni* impakt je **nastojao postići**

⁴⁵ Naime, prirodna upravljačka težnja depresiranja stope kapitala (što podiže profitabilnost, premda i rizik) firme je u slučaju banaka ojačana istaknutom dominacijom nesopstvenih izvora njihovog finansiranja u vidu depozita, čiji holderi nemaju dovoljan kapacitet da poslovno sankcionišu potkapitalizirane banke.

⁴⁶ Deregulatorna faza razvoja bankarstva traje od početka 80-tih godina 20. vijeka do nastupanja krize. O toj eri vidjeti šire u; Gup B. i Kolari J., *Commercial Banking: The Management of Risk*, John Wiley & Sons, Hoboken, 2005, str. 58-105; Heffernan S., *Modern Banking*, John Wiley & Sons, Chichester, 2005, str. 26-29 i 41-55, te; Ćirović M., *Bankarstvo*, Naučno društvo Srbije, Beograd, 2007, str. 8-15, 175-226 i 287-383.

generiranjem *manje stope kapitalnih izdvajanja prema ukupnoj aktivni* promatranih *ustanova stimulišući ih da primjenjuju interne modele* (kao prirodno *manje kapitalno zahtjevne* vs. opcionalnim varijantama) *utvrđivanja svog rizika*. No, *pod teretom krize* i njene *indikacije većeg* od pretpostavljanog rizika bankarske djelatnosti, on je *odstupio od navedenog pravca i načina djelovanja postavljajući u svojoj finalnoj verziji zahtjev za uvećanjem kapitalnih izdvajanja* odnosnih organizacija. *Temeljio ga je na strožijem tretmanu* (pominjanih) *odgovarajućih rizika djelatnosti* banaka, pri čemu *ne mijenjajući idejnu osnovu* tog tretmana, kao *ni obim i osnovnu kompoziciju* (minimalno) *obligatornih izdvajanja bankarskog kapitala*.

Bazel III je utemeljen na veoma brzo uočenoj *palijativnosti* tako osmišljene *regulatorne* reakcije na ispoljenu (izvornu) *vulnerabilnost* bankarskog sektora, odnosno njenoj *nedovoljnosti* da preduprijedi njegove *krize* i njihove šire implikacije na stabilnost ukupne ekonomije i društva u cjelini. *Ovaj standard* (za razliku od svog prethodnog pandana) *bitno mijenja* postojeći *koncept regulacije kapitala banaka*,⁴⁷ *uz uvećanje kvantiteta i kvaliteta traženog* holdinga tog kapitala. Za razliku od Bazela II, koji je pripadao *eri deregulacije* (kako je već pomenuto), *Bazel III* je *sastavni dio* one *čvršće* regulacije, odnosno *reregulacije* bankarske djelatnosti.⁴⁸

Bazelsko određenje bankarskog (*regulatornog*) kapitala u smislu propisivanja (od strane BCBS) minimalne *stope*, osnovne *kompozicije*, te *sadržajnih* i *dedukcionih* elemenata ove veličine *prati razvoj* njene *ukupne bazelske regulacije* (koja još uključuje *determinaciju izloženosti* banaka (obuhvaćenim) relevantnim *rizicima* njihove aktivnosti), odnosno bazelske regulacije (banaka) uopće. Tako su *najniže stope ukupnog bankarskog kapitala i učešća sloja 1* u tom kapitalu *utvrđene u epohi deregulacije bankarstva* (Bazel I i; II) *revidirane naviše* (Bazel III) *u* onoj njegove *reregulacije* (*obe* te veličine na osnovu pomenutih *CCB* i *CCCB*, a *drugonavedena* još *inicijalno* za 2 procentna poena). Uz to, *u ovoj, potonjoj fazi* razvoja *specificiran* je *i potenciran udio najefektivnije manifestacije* datog kapitala izražene *običnim dionicama* (*permanently najmanje 4,5 procentna poena*), te isključen njegov *najmanje djelotvoran segment* (*sloj 3*). Sadržajni elementi *regulatornog kapitala* banaka su *restriktivnije* pozicionirani u *eri reregulacije* vs. *deregulacije* (nepermanentne i/

47 Takva promjena se ogleda u determinaciji tržišnog rizika banaka na osnovu koncepta očekivanog deficita ("Expected Shortfall - ES") kao alternativnog onom vrijednosti pod rizikom ("Value at risk - VaR"). O

tome vidjeti u: Chang C-L, Jimenez-Martin J-A, Maasoumi E., McAleer M. i Perez-Amaral T., A Stochastic Dominance Approach to the Basel III Dilemma: Expected Shortfall or VaR, Tinbergen Institute Discussion Paper TI 2015-056/III, str. 1- 39.

48 O reregulatornoj fazi razvoja bankarstva vidjeti šire u: Yang J. i Tsatsaronis K., Bank stock returns, leverage and the business cycle, BIS Quarterly Review, mart 2012, str. 45-57; Boissay F. i Collard F., Macroeconomics of bank capital and liquidity regulations, BIS Working Papers, december 2016, str. 1-43 i; Committee on the Global Financial System (CGFS), Structural changes in banking after the crisis, CGFS Papers, januar 2018, str. 1-119.

ili kumulativne povlaštene dionice, hibridni instrumenti tržišta kapitala, rentne i kapitalne obveznice tipa efekata).

U domenu *odbitaka* od *regulatornog* bankarskog kapitala, postoji kontinuitet bazelskog obuhvatanja bankarskog “goodwill” i *kapitalnih* investicija banke u *druge* banke. Razlog involviranja *prvopomenute* veličine leži u obezbjeđenju veće stabilnosti *kredibilnijih*, po sigurnost *bankarskog* sektora prirodno važnijih banaka, a *drugonavedene* u inhibiranju *međubankarskih ulaganja kapitala*, koja impliciraju *difuzni* efekat *bankrota* jedne *banke* na (one) *druge*, odnosno veću *vulnerabilnost* bankarskog sektora. *Generalno*, forsiranje svih tih mjera tendira *ublažavanju* trajne *senzitivnosti* bankarskog sektora uslovljene *snažnim intrasektorskim* vezama njegovih *elementarnih* institucija. Pri tome su *date mjere* na iznesenoj idejnoj osnovi stalno zaoštravane, pa je tako krajem ere *deregulacije* banaka (Bazel II) *drugonaznačena* od njih dopunjena bankarskim *kapitalnim* investicijama u *nebankarske finansijske* firme, a u eri *reregulacije* (Bazel III) još *takvim* u instrumente *sopstvenog* izdanja i onog G-SIBs koji ne ulaze u *opći regulatorni* bankarski kapital, te *unakrsnim* versus *ostalih finansijskih* organizacija, uz nijansiranje predmetnih ulaganja u *druge finansijske* firme na *nesignifikantna* i *signifikantna*. Bazel III je takođe *pridodao* *prvonaznačenoj* mjeri *ostalu* imaterijalnu aktivu *banke* vođen analognom ekonomskom motivacijom.

Kriza je kontribuirala dedukciji bankarskog *regulatornog* kapitala na bazi *rizičnih* aktivnosti u vidu *sekjuritizacije* (Bazel II posebno, ali djelomično i Bazel III) i pojedinih portfelja *dionica* (Bazel II). Bazel III je u cilju *realističnog* dimenzioniranje datog *kapitala* *uključio* u njegove *dedukcione* elemente još (pomenute) neke *prolazne* ili *odgođene* dobitke, te odgovarajuću *latentno nelikvidnu* aktivu *banke*.

ZAKLJUČAK

Određenje bankarskog kapitala je u savremenim uslovima prevalentno regulirano bazelskim standardima kapitala: Bazelom I; II i; III, od kojih je manja skupina zemalja akceptirala u cijelosti ovaj potonji, a većina njih pojedinačno ili kombinovano prethodne ili na isti način te sa ovim standardom. Data regulacija obuhvata: minimalnu stopu, osnovnu kompoziciju, te sadržajne i dedukcione elemente predmetnog kapitala.

Banke su dužne da permanentno drže najmanje 8%, a po Bazelu III u nekriznim uslovima najniže 10,5% propisanog kapitala prema svojoj sumarnoj izloženosti riziku. Pri tome, kod prva dva pomenuta standarda, učešće sloja 1 kapitala mora biti minimalno 4%, dok kod trećeg stalno najmanje 6%, uz kapital u vidu običnih

dionica 4,5%, te u nekriznim uslovima 8,5% i 7%, respektivno. Prema Bazelu I i; II, dati sloj 1 se sastoji od: običnih dionica, nekumulativnih permanentnih povlaštenih dionica, dioničkog viška, neraspoređenog profita i eksplicitnih kapitalnih rezervi, a dodatni kapital od: ostalih povlaštenih dionica, hibridnih instrumenata tržišta kapitala, rentnih obveznica i efekata izvorne ročnosti preko pet godina, te implicitnih kapitalnih rezervi. Po Bazelu III u kapital tipa običnih dionica ulaze svi instrumenti naznačenog sloja 1 osim navedenih povlaštenih dionica, a u njegov sloj 1 još one, uz rentne i konvertibilne obveznice imanentne, no restriktivnijih obilježja nego po komparativnim standardima (njihovom) sloju 2, te u njegov sloj 2 preostali instrumenti pripadajući tim standardima, no takođe uže specificirani versus njima.

U odbicima od regulatornog kapitala kontinuirano figuriraju bankarski “goodwill” i kapitalne investicije banke u druge banke. Pri tome, Bazel III prvonaznačenom pridodaje ostalu imaterijalnu bankarsku aktivu. Bazel II drugonaznačeni dopunjuje datim investicijama u nebankarske finansijske institucije, a Bazel III još takvim u instrumente sopstvenog izdanja i onog G-SIBs koji ne ulaze u opći regulatorni bankarski kapital, te unakrsnim versus ostalih finansijskih ustanova, uz diobu predmetnih ulaganja u druge finansijske firme na nesignifikantna i signifikantna i njihov heterogen tretman. Bazel II posebno, ali i Bazel III, no u manjoj mjeri u dedukcione elemente kapitala uključuje i one bazirane na sekjuritizaciji, te pored njih Bazel II još i pojedine portfelje dionica banaka.

Bazelsko određenje kapitala je evoluiralo u skladu sa manifestovanom ekonomskom prirodom, odnosno rizicima bankarske djelatnosti. Bazel I je reagovao na potkapitaliziranost banaka involviranih u svjetsku dužničku krizu zahtijevajući povećanje bankarskih holdinga kapitala. Bazel II nastao u zenitu deregulacije banaka je nastojao da olakša njihovu konkurentsku poziciju ublažavanjem kapitalnih zahtjeva, da bi ih pod utjecajem krize pooštrio. Na toj liniji, potencirajući sektorski aspekt bankarskih rizika izrazito djeluje Bazel III kao stub reregulacije bankarske aktivnosti.

LITERATURA

1. Bank for International Settlements (BIS) - Basel Committee on Banking Supervision (BCBS), A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, Basel, 2011,
2. BIS - BCBS, Amendment to the capital accord to incorporate market risks, Basel, 1996,

3. BIS - BCBS, Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework - Comprehensive Version, Basel, 2006,
4. BIS - BCBS, Basel III: Finalising post-crisis reforms, Basel, 2017,
5. BIS - BCBS, Enhancements to the Basel II framework, Basel, 2009,
6. BIS - BCBS, Final elements of the reforms to raise the quality of regulatory capital issued by the Basel Committee, Basel, 2011,
7. BIS - BCBS, Instruments eligible to inclusion in Tier 1 capital, Press release 27.10.1998, Basel,
8. BIS - BCBS, International convergence of capital measurement and capital standards (updated to April 1998), Basel, 1998,
9. BIS - BCBS, Minimum capital requirements for market risk, Basel, 2019,
10. BIS - BCBS, Modifications to the market risk amendment, Basel, 1997,
11. BIS - BCBS, Revisions to the Basel II market risk framework - updated as of 31 December 2010, Basel, 2011,
12. BIS - BCBS, TLAC holdings standard, Basel, 2016,
13. Boissay F. i Collard F., Macroeconomics of bank capital and liquidity regulations, BIS Working Papers, december 2016,
14. Chang C-L, Jimenez-Martin J-A, Maasoumi E., McAleer M. i Perez-Amaral T., A Stochastic Dominance Approach to the Basel III Dilemma: Expected Shortfall or VaR, Tinbergen Institute Discussion Paper TI 2015-056/III,
15. Committee on the Global Financial System (CGFS), Structural changes in banking after the crisis, CGFS Papers, januar 2018,
16. Ćirović M., Bankarstvo, Naučno društvo Srbije, Beograd, 2007,
17. Financial Stability Board, Principles on Loss-absorbing and Recapitalisation Capacity of G-SIBs in Resolution, Total Loss-absorbing Capacity (TLAC) Term Sheet, Basel, 2015,
18. Gup B. i Kolari J., Commercial Banking: The Management of Risk, John Wiley & Sons, Hoboken, 2005,
19. Heffernan S., Modern Banking, John Wiley & Sons, Chichester, 2005,
20. https://en.wikipedia.org/wiki/Basel_I,
21. https://en.wikipedia.org/wiki/Basel_II,
22. <https://www.bis.org/bcbs/membership.htm> i
23. Yang J. i Tsatsaronis K., Bank stock returns, leverage and the business cycle, BIS Quarterly Review, mart 2012.